

Szyszak (helm) z Giecza

Za jeden z najcenniejszych zabytków, które posiada Muzeum Archeologiczne w Poznaniu, uznawany jest szyszak z Giecza. Jest to jednocześnie jeden z zabytków najdłużej znajdujących się w zbiorach muzealnych, których spadkobiercą jest dzisiejsze Muzeum, gdyż znaleziono go około połowy XIX w. i już wkrótce potem przekazano Muzeum Starożytności Polskich i Słowiańskich w Wielkim Księstwie Poznańskim.

Miejsce jego odkrycia to – według najstarszych zachowanych informacji – „bagnisko pod Gieczem”, a więc zapewne bagnisko łąka w rozlewisku rzeki Maskawy i dawnego jeziora przylegającego do grodu w Gieczu, wsi w powiecie Środa Wielkopolska, w której funkcjonował jeden z najważniejszych ośrodków grodowych państwa pierwszych Piastów.

Wczesnośredniowieczny hełm (nazywany także „szyszakiem” – z języka węgierskiego *sisak* – podobnie jak nowożytny XVI-XVIII-wieczny, ale podobne formą osłony głowy husarii polskiej i węgierskiej), należy do hełmów typu segmentowego. Posiada formę sferyczno-stożkową, pierwotnie z tulejką na pióropusz na szczycie dzwonu. Składa się z czterech żelaznych płyt pokrytych złoconą blachą miedzianą, spojonych nitami. W dolnej partii pierwotnie wzmocniony był obręczą żelazną, zwaną też diademem lub „koroną”, do której z boków i tyłu przywieszano kołnierz kolczy. W części czołowej posiada zachowany częściowo ornament w formie trzech liści o lancetowatym kształcie. W środkowych partiach obu bocznych segmentów hełmu znajdują się pojedyncze rozety o czterech płatkach.

Kilka podobnych zabytków znalezionych w późniejszym czasie na terenie Wielkopolski (Gorzuchy, Giecz, okolice Gniezna, Olszówka) spowodowało, że zaczęto je określać wspólnym mianem „hełmów typu wielkopolskiego” i sugerować miejscową ich produkcję. Najnowsze odkrycia tego typu i ustalenia naukowe na ich temat dowodzą jednak niezbiecie wschodniego pochodzenia i istnienia na terenie Rusi Kijowskiej warsztatów płatnerskich wyspecjalizowanych w wyrobie złożonych hełmów segmentowych. Na teren dzisiejszej Polski docierały w X-XII w. dzięki kontaktom handlowym, a ich wyjątkowa forma była oznaką wysokiego statusu społecznego właściciela, przy jednoczesnym niewątpliwym użytkowym charakterze tego typu osłony głowy.

Znaleziony w Gieczu szyszak od momentu znalezienia inspirował do rozważań nie tylko naukowych. Wiele uwagi poświęcili mu także artyści malarze tacy jak Aleksander Lesser, który wykorzystał go w swoim portrecie księcia Władysława II Wygnańca, czy Jan Matejko, który szyszak umieścił na głowie księcia Bolesława III Krzywoustego. Dzięki temu zabytek ten utrwalał się w powszechnej świadomości jako jeden z najważniejszych materialnych elementów spuścizny kulturowej pierwszych Piastów.

Tekst: Magdalena Poklewska-Kozieł (Dział Archeologii Historycznej)

Zdjęcia: Paweł Tokarczyk dla Muzeum Archeologicznego w Poznaniu

Bibliografia:

1930, Bocheński Z., Polskie szyszaki wczesnośredniowieczne, Polska Akademia Umiejętności, Prace Komisji Antropologii i Prehistorji, Nr. 3.

1960, Nadolski A., Uwagi o wczesnośredniowiecznych hełmach typu „wielkopolskiego”, Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, Seria Archeologiczna, nr 5, s. 99-124.

2009, Kirpičnikov A. N., Rannesrednevekovyye zolochonyye shlemy. Novyye nakhodki i nablyudeniya, Petersburg.

2018, Poklewska-Kozieł M., Szyszak z Giecz. Dzieje zabytku w zbiorach muzealnych, Fontes Archaeologici Posnanienses, t. 54, s. 199-212.

2018, Poklewska-Kozieł M., Sikora M., Szyszak z Giecz – szczegółowa inwentaryzacja obiektu i stan badań, [w:] red. P. Sankiewicz, A. M. Wyrwa, Broń drzewcowa i uzbrojenie ochronne z Ostrowa Lednickiego, Giecz i Grzybowa, FONTES. Biblioteka Studiów Lednickich, seria B1, t. 1, Lednica, s. 109-121.

2018, Wyrwa A. M., Historia odkrycia szyszaka znalezionej „w bagnie” koło Giecz i jego miejsce w kulturze, [w:] red. P. Sankiewicz, A. M. Wyrwa, Broń drzewcowa i uzbrojenie ochronne z Ostrowa Lednickiego, Giecz i Grzybowa, FONTES. Biblioteka Studiów Lednickich, seria B1, t. 1, Lednica, s. 89-107.